

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ДОГОВОРУ ПРО НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ

І.В. ГОРІСЛАВСЬКА, кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та господарського права,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: horislavska@ukr.net

Анотація. У статті проаналізовано окремі проблемні питання правового регулювання договорів про надання медичних послуг.

Встановлено правову природу договору про надання медичних послуг та окремі його властивості через аналіз нормативно-правових актів медичного законодавства та судової практики. Проаналізовано питання якісних характеристик медичної послуги та критеріїв, що їх визначають на внутрішньому та зовнішньому рівнях. Розкрито поняття медичної помилки, лікарської таємниці. Досліджено питання реалізації та забезпечення особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи (ст.ст. 282–286 ЦК України), та правові механізми щодо захисту прав споживачів на інформацію про медичну послугу.

Ключові слова: договір про надання медичних послуг, якість медичних послуг, відповідальність медичних працівників, система безпеки пацієнтів

Актуальність

Відповідно до Конституції України та Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», охорона здоров'я є пріоритетним напрямом діяльності держави. Право на охорону здоров'я закріплено у ст. 49 Конституції України, Указ Президента України «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини» встановлює, що створення умов для ефективного і доступного медичного обслуговування потребує невідкладного вирішення. У зв'язку з цим широкого поширення набула проблема покращення якості та ефективності механізму регулювання правових відносин між пацієнтами та закладами охорони здоров'я.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Договір про надання медичних послуг досліджували науковці С.В. Антонов, Р.А. Майданик, В.О. Савченко, Р.О. Стефанчук, С.Г. Стеценко, О.В. Темченко та інші. Цивільне законодавство України визначає лише загальні положення щодо договору про надання послуг, однак не враховує специфіку медичної сфери.

Мета статті – дослідити окремі питання договорів про надання медичних послуг.

Результати.

Кожна людина має природне невід'ємне і непорушне право на охорону

здоров'я. Суспільство і держава відповідальні перед сучасним і майбутніми поколіннями за рівень здоров'я і збереження генофонду народу України, забезпечують пріоритетність охорони здоров'я в діяльності держави, поліпшення умов праці, навчання, побуту і відпочинку населення, розв'язання екологічних проблем, вдосконалення медичної допомоги і запровадження здорового способу життя (Основи законодавства України про охорону..., 1992). Цивільне законодавство визначає послугу об'єктом цивільних правовідносин. На думку В. Васильєвої, послуга – це вид суспільного блага, за допомогою якого задовольняються потреби внаслідок вчинення суб'єктом дій (здійснення діяльності), у корисних властивостях яких і полягає суб'єктивний інтерес особи (Скрипник, 2018). Для послуги як для об'єкта цивільних прав характерною особливістю є не лише її зміст, а і суб'єкт, який надає цю послугу, відповідно до ст. 902 ЦК України – виконавець повинен надати послугу особисто.

Відповідно до Основ законодавства України про охорону здоров'я (далі – Основи), послуга з медичного обслуговування населення (медична послуга) – послуга, що надається пацієнту закладом охорони здоров'я або фізичною особою – підприємцем, яка зареєстрована та одержала в установленому законом порядку ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики, та оплачується її замовником. Замовником послуги з медичного обслуговування населення можуть бути держава, відповідні органи місцевого самоврядування, юридичні та фізичні особи, у тому числі пацієнт.

Договір про надання медичних послуг регулює цивільні правовідносини між пацієнтом та закладом охо-

рони здоров'я і є різновидом договору про надання послуг, який регулюється главою 63 ЦК України. Предметом договору є надання медичної послуги, яка споживається у процесі дій або провадження медичної діяльності та не передбачає отримання визначеного матеріального результату.

Законодавство про захист прав споживачів веде мову, і про належну якість послуг, і про їх безпеку (п. 1, 13 ст. 1 Закон України «Про захист прав споживачів»). Якість медичних послуг залежить від багатьох чинників. Вони бувають зовнішніми та внутрішніми. На зовнішні чинники лікувальний заклад має обмежений вплив. Щодо внутрішніх чинників, що відіграють істотну роль у вказаному процесі. Серед них суттєвим є проякісне мислення керівництва та працівників, що ґрунтується на проякісній філософії розвитку організації сектору охорони здоров'я, думки про пацієнта, а також сприятливому кліматі у медичному колективі для надання якісних послуг. На сьогоднішній день система охорони здоров'я України потребує розв'язання чотирьох блоків проблем: визначення на рівні законів встановлених правил доступу до медичного обслуговування, гарантованих і фінансованих державою; організація професійних установ, що займалися б питаннями управління державними ресурсами, які виділяються на охорону здоров'я; розвиток регульованої конкуренції між різними надавачами медичних послуг; створення інституціональних механізмів, що сприятимуть розвитку сучасної системи охорони здоров'я та підвищенню громадських свобод у галузі охорони здоров'я (Князевич, 2009).

Основною «перешкодою», що впливає на якість і безпечність медичної послуги, є наявність такого явища

як медична помилка – побічна подія, яку можна запобігти, пропонується системний підхід до медичних помилок та інших проблем системи охорони здоров'я, який виявляє проблеми в процесі надання медичних послуг, а не лише виокремлення непрофесійних медичних працівників. Серед причин за даними джерел, таких як Oxford University Press та Columbia Encyclopedia, серед причин медичних (лікарських) помилок називають: комунікаційні помилки, спеціалізація та фрагментація системи охорони здоров'я, «професійне вигорання», помилки діагностики та обладнання і навіть неправильно спроектовані будівлі медичних закладів (Горіславська, 2019).

Важливим безпековим фактором є застосування принципу безперервного навчання фахівців сфери охорони здоров'я, що вже давно є поширеною практикою в країнах Європи, Америки та Азії, зокрема у Великій Британії, США, Польщі, Чехії, Швеції, Сінгапурі та інших. Для українських лікарів такий компонент почав діяти лише з 2019 р. через запровадження атестації лікарів для безперервного професійного розвитку («Деякі питання безперервного професійного розвитку лікарів...», 2019).

Вочевидь, якість чи швидше результат, медичної послуг у межах відповідного договору залежить від суб'єктивних факторів, а питання гарантійного терміну чи строку служби (ч. 5 ст. 6; ст. 7 та ч. 2 ст. 8 Закону України «Про захист прав споживачів») не може бути поставлене «повною мірою». Це питання дотримання пацієнтом (замовником) режиму лікування, приписів та рекомендацій лікаря тощо.

Ще однією особливістю договору про надання медичних послуг є підвищені вимоги до виконавця послуги

щодо надання необхідної інформації. Цей договір передбачає обов'язок ініціативного надання виконавцем (тобто за власною ініціативою, яка не потребує попередньої згоди чи погодження з пацієнтом) споживачеві інформації. За змістом і в обсязі, який об'єктивно дає змогу прийняти свідоме рішення незалежно від медичної специфіки інформації, яка характеризує зобов'язання, що приймаються, і окреслює їх межі, така інформація має показово свідчити про те, що порушення цих меж недосяжне і неправомірне тій інформації, яка в доступній формі розкриває небезпеку, яку криють в собі медичний вплив, його супутні чи подальші наслідки (Майданик, 2010). Відповідна позиція обґрунтовується ст. 285 ЦК України, п. 4 ст. 4 Закону України «Про захист прав споживачів» – споживачі при укладенні, зміні, виконанні та припиненні договорів мають право на необхідну, доступну, достовірну та своєчасну інформацію державною мовою про продукцію, її кількість, якість, асортимент, її виконавця, а також ст. 39 Основ. Іншим «боком» щодо надання інформації виконавцем договору про надання медичних послуг є категорія – лікарська таємниця, яка передбачена ст. 40 Основ; питання її розголошення через реалізацію порядку заповнення листка непрацездатності та реалізація права пацієнта (його представника) чи спадкоємця на таку інформацію.

Листок непрацездатності є елементом первинної медичної документації та містить у собі, зокрема, інформацію (діагноз – шифр діагнозу відповідно до Міжнародної статистичної класифікації хвороб та споріднених проблем охорони здоров'я десятого перегляду), що складає лікарську таємницю. Відповідні положення міс-

тяться у Інструкції про порядок заповнення листка непрацездатності (п. 3.2) («Інструкція про порядок заповнення листка», 2004); Порядку організації ведення Електронного реєстру листків непрацездатності та надання інформації з нього (ч. 8 п. 10; ч. 6 п. 13) («Деякі питання організації ведення Електронного реєстру...», 2019).

Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства затвердило два національні класифікатори Міністерства охорони здоров'я України, що будуть використовуватися медичними працівниками усіх закладів охорони здоров'я для кодування діагнозів та медичних інтервенцій в електронній системі охорони здоров'я (НК 025:2019 «Класифікатор хвороб та споріднених проблем охорони здоров'я» та НК 026:2019 «Класифікатор медичних інтервенцій»). Класифікатор хвороб та споріднених проблем охорони здоров'я (КХСПОЗ) розроблено для уніфікації кодування хвороб та споріднених проблем охорони здоров'я в первинній медичній документації та даних електронної системи охорони здоров'я. Він буде використовуватися при формуванні та впровадженні в Україні системи фінансування закладів охорони здоров'я, що надають спеціалізовану амбулаторну та госпітальну медичну допомогу («Затверджено національні класифікатори...», 2020).

«Відкритим» є питання дотримання нормативних вимог конфіденційності щодо такої інформації, тим більше з огляду на формування веб-орієнтованого сервісу для забезпечення інформаційної взаємодії електронної системи охорони здоров'я з Електронним реєстром листків непрацездатності («Про особливості ведення Електронного реєстру листків...», 2020).

Реалізація права пацієнта (його представника) чи спадкоємця на інформацію, що складає лікарську таємницю та інформацію, про стан здоров'я, у тому числі права на ознайомлення з відповідними медичними документами, що стосуються стану здоров'я, є проблемним питанням договору про надання медичних послуг. Якщо вести мову про реалізацію та забезпечення особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи (ст.ст. 282–286 ЦК України), то правові механізми законодавства про захист прав споживачів, про інформацію дають змогу відповідної реалізації.

Проте, отримання інформації з медичної документації для встановлення причин смерті особи її спадкоємцями – процес складний. Наприклад, рішенням по справі № 201/2923/19 Жовтневого районного суду м. Дніпро було задоволено позов до Комунального закладу «Дніпропетровська обласна клінічна лікарня імені І.І. Мечникова» про витребування відповідної медичної документації з карти хвороби пацієнта (Рішення Жовтневого районного суду..., 2020). Заклад охорони здоров'я відмовлявся надати повну інформації, відмежувавши частину з неї, та обґрунтовував її як лікарську таємницю, і таку, що стосувалася пацієнта (доньки позивача) особисто.

Законодавство надає право у разі смерті фізичної особи членам її сім'ї або іншим фізичним особам, що уповноважені ними, бути присутніми при дослідженні причин її смерті та ознайомитись із висновками щодо причин смерті, а також право на оскарження цих висновків до суду (ч. 4 ст. 285 ЦК України, ст. 39 Основ). Однак, мова йде лише про осіб, що відносяться до першої черги спадкоємців (ст. 1261 ЦК

України), а якщо до спадкування закликаються представники інших черг, то відповідно вони позбавлені права на отримання відповідної інформації. Не зможуть вони відповідно «скористатися» і правом розірвання договору про надання медичних послуг та повернення сплаченої за товар грошової суми (ст. 8 Закону України «Про захист прав споживачів»), оскільки довести «неякісні медичні послуги» можна лише за висновком експерта, якому необхідна медична документація.

Висновки та перспективи.

Всесвітня організація охорони здоров'я відзначає головним питанням, що потребує вирішення – безпека пацієнтів, як уникнення, попередження, мінімізація несприятливих наслідків лікування. Відтак, запровадження ефективних правових механізмів, має сприяти покращенню рівня доступності медичних послуг та рівня здійснення захисту прав, свобод та інтересів громадян. Договір про надання медичних послуг характеризується предметом договору (надання медичної послуги, яка споживається у процесі дій або провадження медичної діяльності та не передбачає отримання визначеного матеріального результату). Перспективним та таким, що потребує внесення змін до законодавства, є питання отримання інформації про стан здоров'я особи її спадкоємцями.

Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2018. № 36. Т. 2. URL: <https://journals.indexcopernicus.com> (дата звернення 11.02.2020 р.).

3. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435– IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення 13.02.2020 р.).
4. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 р. № 1023-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12> (дата звернення 19.01.2020 р.).
5. Князевич В.М. Охорона здоров'я України: стан, проблеми, перспективи. 2009. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua> (дата звернення 03.03.2020 р.).
6. Горіславська І.В. До питання деліктної відповідальності медичних працівників у системі безпеки пацієнтів в Україні та світі. Право. Людина. Довкілля: науково-практичний журнал. 2019. Вип. 10 (4). URL: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Pravo/article/viewFile/law2019.04.012/11648> (дата звернення 23.02.2020 р.).
7. Деякі питання безперервного професійного розвитку лікарів: наказ Міністерства охорони здоров'я України 22.02.2019 р. № 446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0293-19> (дата звернення 22.02.2020 р.).
8. Майданик Р. Договір про надання медичних послуг. Медичне право. 2010. № 5 (1). URL: <http://medicallaw.org.ua/uploads/media/Maydanyk.pdf> (дата звернення 23.02.2020 р.).
9. Інструкція про порядок заповнення листка непрацездатності: наказ Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України, Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 03.11.2004 р. № 532/274/136-ос/1406. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1456-04> (дата звернення 29.12.2019 р.).

Список використаних джерел

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12/ed19970313> (дата звернення 16.01.2020 р.).
2. Скрипник В.Л. Послуги як особливий об'єкт цивільних прав. Науковий вісник

10. Деякі питання організації ведення Електронного реєстру листків непрацездатності та надання інформації з нього: постанова Кабінету Міністрів України від 17.04.2019 р. № 328. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/328-2019-%D0%BF> (дата звернення 17.01.2020 р.).
11. Класифікатор хвороб та споріднених проблем охорони здоров'я НК 025:2019: наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 13.12.2019 р. № 677. URL: https://moz.gov.ua/dokumenti_ (дата звернення 23.02.2020 р.).
12. Затверджено національні класифікатори хвороб та інтервенцій. URL: <https://moz.gov.ua/article/for-medical-staff/zatverdzheno-nacionalni-klasifikatori-hvorob-ta-intervencij> (дата звернення 25.02.2020 р.).
13. Про особливості ведення Електронного реєстру листків непрацездатності до забезпечення інформаційної взаємодії електронної системи охорони здоров'я з Електронним реєстром листків непрацездатності: постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2020 р. № 159. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-osoblivosti-vedennya-elektronno-a159> (дата звернення 04.03.2020 р.).
14. Рішення Жовтневого районного суду м. Дніпро від 14.02.2020 р. № 201/2923/19. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87587340> (дата звернення 04.03.2020 р.).
- Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Yurysprudentsiia [Services as a special object of civil rights. Scientific Bulletin of the International Humanities University. Series: Jurisprudence], 36 (2). Available at: <https://journals.indexcopernicus.com> (accessed 11.02.2020) (in Ukrainian).
3. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy [Civil Code of Ukraine] (2003): Kodeks Ukrainy 16.01.2003 № 435–IV. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua> (accessed 13.02.2020) (in Ukrainian).
4. Pro zakhyst prav spozhyvachiv [Consumer protection] (1991): Zakon Ukrainy 12.05.1991 № 1023-XII. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua> (accessed 19.01.2020) (in Ukrainian).
5. Kniazevych, V.M. (2009). Okhorona zdorov'ia Ukrainy: stan, problemy, perspektivy [Health care in Ukraine: status, problems, prospects]. Available at: <https://dspace.uzhnu.edu.ua> (accessed 03.03.2020) (in Ukrainian).
6. Horislavska, I.V. (2019). Do pytannia deliktnoi vidpovidalnosti medychnykh pratsivnykiv u systemi bezpeky patsientiv v Ukraini ta sviti [On the issue of tort liability of medical professionals in the safety of patients in Ukraine and in the world]. Pravo. Liudyna. Dovkillia: nauково-praktychnyi zhurnal, 10 (4). Available at: <http://journals.nubip.edu.ua> (accessed 23.02.2020) (in Ukrainian).
7. Deiaki pytannia bezperervnoho profesiinoho rozvytku likariv [Some issues of continuous professional development of doctors] (2019): nakaz Ministerstva okhorony zdorov'ia Ukrainy 22.02.2019 № 446. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0293-19> (accessed 22.02.2020) (in Ukrainian).
8. Maidanyk, R. (2010). Dohovir pro nadання medychnykh posluh [Medical Services Agreement]. Medychne pravo, 5 (1). Available at: <http://medicallaw.org.ua> (accessed 23.02.2020) (in Ukrainian).
9. Instruksii pro poriadok zapovnennia lystka nepratsездatnosti [Instructions on how to fill out a disabled sheet] (2004): nakaz

References

1. Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro okhoronu zdorov'ia [Fundamentals of Ukrainian legislation on health care] (1992): Zakon Ukrainy 19.11.1992 № 2801-XII. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua> (accessed 16.01.2020) (in Ukrainian).
2. Skrypnyk, V.L. (2018). Posluhy yak osoblyvyi ob'ekt tsyvilnykh prav. Naukovyi visnyk

- Ministerstva okhorony zdorov'ia Ukrainy, Ministerstva pratsi ta sotsialnoi polityky Ukrainy, Fondu sotsialnoho strakhuvannia z tymchasovoi vtraty pratsezdatsnosti, Fondu sotsialnoho strakhuvannia vid neshchasnykh vypadkiv na vyrobnytstvi ta profesiinykh zakhvoriuvan Ukrainy 03.11.2004 № 532/274/136-os/1406. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1456-04> (accessed 29.12.2019) (in Ukrainian).
10. Deiaiki pytannia orhanizatsii vedennia Elektronnoho reiestru lystkiv nepratsezdatsnosti ta nadannia informatsii z noho [Some issues related to the organization and maintenance of the Electronic Register of Disability Sheets] (2019): postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy 17.04.2019 № 328. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/328-2019-%D0%BF> (accessed 17.01.2020) (in Ukrainian).
 11. Klasyfikator khvorob ta sporidnenykh problem okhorony zdorov'ia NK 025:2019 [Classifier of diseases and related health problems NK 025:2019] (2019): nakaz Ministerstva rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy 13.12.2019 № 677. Available at: https://moz.gov.ua/dokumenty_ (accessed 23.02.2020) (in Ukrainian).
 12. Zatverdzheno natsionalni klasyfikatory khvorob ta interventsii [National classifiers of diseases and interventions approved]. Available at: <https://moz.gov.ua/article/for-medical-staff/zatverdzheno-nacionalni-klasifikatori-hvorob-ta-intervencij> (accessed 25.02.2020) (in Ukrainian).
 13. Pro osoblyvosti vedennia Elektronnoho reiestru lystkiv nepratsezdatsnosti do zabezpechennia informatsiinoi vzaiemodii elektronnoi systemy okhorony zdorov'ia z Elektronnym reiestrom lystkiv nepratsezdatsnosti [About the peculiarities of maintaining the Electronic Register of Disability Sheets to ensure the interaction of the electronic health care system with the Electronic Disability Sheet Register] (2020): postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy 03.03.2020 № 159. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-osoblivosti-vedennya-elektronno-a159> (accessed 04.03.2020) (in Ukrainian).
 14. Rishennia Zhovtnevoho raionnoho sudu m. Dnipro [The decision of the October District Court of Dnipro] 14.02.2020 № 201/2923/19. Available at: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87587340> (accessed 04.03.2020) (in Ukrainian).

I.V. Horislavska (2020). Certain matters of the agreement for the provision of medical services. Law. Human. Environment, 11(1):85-91.

<https://doi.org/10.31548/law2020.01.010>.

Summary. In article separate problem questions of legal regulation of contracts on rendering medical services are analyzed.

The legal nature of the agreement on the provision of medical services and its separate properties through the analysis of legal acts of medical legislation and judicial practice have been established. The issues of qualitative characteristics of medical service and criteria defined at internal and external levels are analyzed. The concept of medical error, medical secrecy is revealed. The issue of realization and provision of personal non-property rights ensuring natural existence of an individual has been studied (Articles 282–286 of the Civil Code of Ukraine), and legal mechanisms to protect consumers' rights to information about health services.

Keywords: patient safety system, quality of medical services, responsibility of medical workers, contract for provision of medical services